

Repliker och kommentarer

Kommentar till Uno Lamms artikel Reglerteknik och konjunkturstabilisering

Uno Lamm, expert på reglerteori m m, pekar i sin artikel på att reglerteorin har utvecklat effektiva metoder för att motarbeta inom tekniska områden välkända och skadliga tendenser till självsvängningar m m, fenomen som förklaras på liknande sätt som man inom ekonomin förklarar konjunktursvängningarna. Vore icke därför styrningsprinciperna som har utvecklats inom den tekniska reglerteorin värda att beakta inom den nationalekonomiska forskningen, frågar Lamm. En annan huvudfråga i artikeln är huruvida i dagens läge — med markant "stag-flation" — ekonomer kan ange effektiva (och tillåtna) variatorer eller instrument varmed regeringen skulle kunna styra ekonomin längs en bana präglad av full sysselsättning och stabilt penningvärde. Detta är fundamentala frågor som nationalekonomerna har diskuterat rätt intensivt, och som vi därför, tycks det mig, kan ge bestämda och allmänt accepterade svar på; nämligen ett mycket positivt svar på den första frågan och ett lika tydligt negativt svar på den andra.

Beträffande den första frågan kan inledningsvis sägas att Lamm träffar ekonomerna väl hemma när han använder uttryck som "självförstärkande verkan", "återföringsmekanism", "överreglering", m m. Vi kan här med fog säga "redan Adam Smith . . .", då Smiths "osynliga hand" ju beskriver ett omfattande system av regulatorer. Och knappast har väl någon beskrivit överregleringsproblemet mera instruktivt än Af-talion [1927] med bl a sitt exempel om personen som ständigt lägger på för mycket kol när rummet är för kallt och för litet när det är för varmt. Den *formella* reglerteorin, och dennas applicering på

det tekniska området, har emellertid utvecklats med stormsteg de senaste två decennierna, och under denna utveckling kan nog sägas att ekonomerna kom på efterkälken. Detta trots att pionjärer som Bellman och Wiener (cybernetikens fader) var åtskilligt intresserade av ekonomiska exempel. Under det senaste decenniet har dock litteraturen om användning av regler- eller kontrollteori (klassisk reglerteori såväl som teori för *optimal* kontroll) på det ekonomiska området ökat.¹ Den nya tidskriften *Annals of Economic and Social Measurement*, och också de senaste årgångarna av *Econometrica* m fl tidskrifter ger ett solitt intryck av denna utveckling.

Viktigt vid konjunkturstabilisering är ej endast "feed-back" men också "feed-forward"-principen och i samband härmed forecasts. För länder som Sverige med relativt stor utrikeshandel måste konjunkturerna i stor utsträckning förklaras som en bunden svängning, bestämd av den exogent givna efterfrågan efter exportvaror. Exempelvis kan det därför i en situation med full eller något överfull sysselsättning vara väl motiverat att öka efterfrågan ytterligare som en förberedande åtgärd mot en förväntad betydande nedgång på exportsidan om ett halvt års tid. Feed-forward och forecasts lär i regel spela mindre roll i tekniska än i ekonomiska sammanhang, men täcks i princip väl i teorin för dynamisk programmering och optimal kontroll. Ett annat och mycket allvarligt bekymmer är emellertid ekonomernas begränsade

¹ Jämför också analyserna på 50-talet av hur skattesystem, arbetslöshetsförsäkring m m fungerar som "innebyggda stabilisatorer".

möjligheter att konstruera och estimera modeller som är tillförlitliga och omfattande nog för att kunna simulera ekonomisk-politiska alternativ på ett någorlunda realistiskt sätt. Här står vi mycket svagare än teknikens utövare. Vår litteratur präglas idag av att avancerade reglerteoretiska metoder oftast används på modeller som till sitt ekonomiska innehåll kan betecknas som rätt primitiva, och det krävs mycket arbete för att vi i viss mån skall kunna komma över denna svaghet. Dock kan sägas att ekonomerna i alla fall i teorin är på väg att dra nytta av de stora framstegen inom den formella reglerteori, och att dessa strävanden självfallet kommer att fortsätta då det med avseende på konjunkturreglering och övrig kontroll av dynamiska processer i ekonomin ej finns dugliga alternativa metoder att arbeta efter.

Uno Lamms andra huvudfråga gäller som nämnts styrningsinstrumentens effektivitet. Han tänker sig "full sysselsättning" och "stabil penningvärde" som absoluta givna mål för den ekonomiska politiken och frågan är om vi kan ange två styrningsinstrument som tillsammans är effektiva för denna målsättning. (För diskussionen här syns det tillräckligt att, som Lamm gör, begränsa sig till "fixed targets" i stället för att mera generellt förutsätta en "performance" eller "objective function" där avvikelser från önskade värden bestraffas på givet sätt. Jag tror nämligen att även om vi a priori låter *antalet* samverkande medel vara obegränsat blir svaret ändå negativt.) Stagflation kännetecknas av hög inflationstakt och stor arbetslöshet samt av nominellt högt uppdrivna löneökningkrav. Försök till lösning av problemet omfattar nödvändigtvis ej endast konjunkturstabiliseringspolitik i traditionell mening men i hög grad också fördelningspolitik. "När det gäller fördelningspolitiken skulle man inse att den måste ordnas på annat sätt, utan att paralysera de knappa medel man har för att åstadkomma balans och stabilitet", skriver Uno Lamm. Man kan försöka göra det tankeexperimentet att organisationerna på arbetsmarknaden skall förhandla om reallöner eller relativa andelar i stället för om nominella löner. Det synes realistiskt att anta att de relativa andelar man då något så när kan bli eniga om kommer att överstiga hundra procent. Med en sådan tendens går det relativt mycket lättare att genomföra förhandlingar om nominella löner (där sedan penningvärdet fungerar som en slags buf-

fert varvid förhandlingsresultatet anpassas till de reella möjligheterna). En övergång till förhandling om reella värden synes svår bli därför att viss "penningillusion", samt glädjen över kortvariga fördelar, gör att man lättare accepterar det nominella systemet. En överbevisande ekonomisk analys och förklaring av möjligheterna för reallöneutveckling, och en vilja från regeringens sida att stabilisera kostnadsutvecklingen och bedriva reell inkomstpolitik, kan dock förmå parterna på arbetsmarknaden att gå med på uppgörelser i reella värden i alla fall för en tid (jfr utvecklingen i Danmark och Norge under 1976).

I övrigt kan nämnas Bent Hansens förslag i "Finanspolitikens ekonomiska teori" [1955]. Regeringen bör före löneförhandlingarnas början redogöra för sina avsikter att i efterhand påverka de reella disponibla löneinkomsterna på ett sådant sätt att dessa blir störst om ökningen i penninglönen (som resultat av förhandlingarna) ligger inom en av regeringen given gräns, (samtidigt som regeringen själv beaktar denna gräns i förhandlingarna med sina egna anställda). Går parterna i sitt avtal över denna gräns straffar regeringen dem med hårdare skatter, etc. Det ser ut som om man i England nu är inne på att använda denna metod, medan regeringen i Sverige söker påverka förhandlingarna på liknande indirekt sätt men dock med den viktiga begränsning att man ej trugar med straff i efterhand.

De metoder som här skisserats, att påverka resultatet av löneförhandlingarna indirekt genom att påverka de reella disponibla inkomsterna, eller att "övertala" parterna att bli eniga om en uppgörelse i reella termer, kan ej betecknas som variatorer eller styrningsinstrument i reglerteoretisk betydelse. Effektiva och allmänt acceptabla variatorer för "lösning" av allvarliga stag-flationproblem kan ej anges.² Denna slutsats synes i stort sett att överensstämma väl med Uno Lamms egna funderingar, och jag håller också med honom i att den borde göras så känd att ingen politiker skul-

² När det ej finns någon lösning på stag-flationproblemet i form av gängse stabiliseringspolitik torde det ha liten mening att som t ex Hayek i *Swedish Journal of Economics* [1975: 4] sid 433 klandra ekonomerna "as a profession (we) have made a mess of things". Försök att driva igenom oförenliga krav måste ge oönskade resultat, och ekonomerna är väl ej ansvariga för att sådana försök görs?

le underlåta att nämna inflationen vid deklarerat av sin sysselsättningspolitik och vice versa och på det hela lova mindre på dessa områden. Enigheten bland ekonomerna om omöjligheten att lösa allvarliga stagflationproblem med gängse tillåtna medel är nog större än många kan ha fått intryck av. Till exempel, vill de ivrigaste monetarister säkerligen medge (även om det sällan säges explicit)

att det finns gränser för vad en vettig kontroll av penningutbudet kan åstadkomma i riktning mot stabilt penningvärde (i alla fall när önskan om full sysselsättning också skall beaktas) när mäktiga gruppers nominella lönekrav långt överstiger det s k realekonomiska utrymmet.

Professor *Björn Thalberg*,
Lunds universitet